

Πανεπιστήμιο Πατρών

Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και Κοινωνικής Εργασίας

Κοινωνικοποίηση – Ταυτότητες – Απόκλιση
2^η διάλεξη: 'Εκπαίδευση & Ταυτότητα'

Διδάσκουσα: Δώρα Κατσαμώρη

Κοινωνική θέση & κοινωνικός ρόλος

Κοινωνική θέση → η θέση που κατέχει ένα άτομο σε μια κοινωνία

Ιεραρχία → ένα σύστημα θέσεων που **1. προσδιορίζει** την κάθε δραστηριότητα (οικογενειακή, εκπαιδευτική ή εργασιακή) & **2. περιλαμβάνει** τυποποιημένες & αναμενόμενες συμπεριφορές στον **κοινωνικό θεσμό**

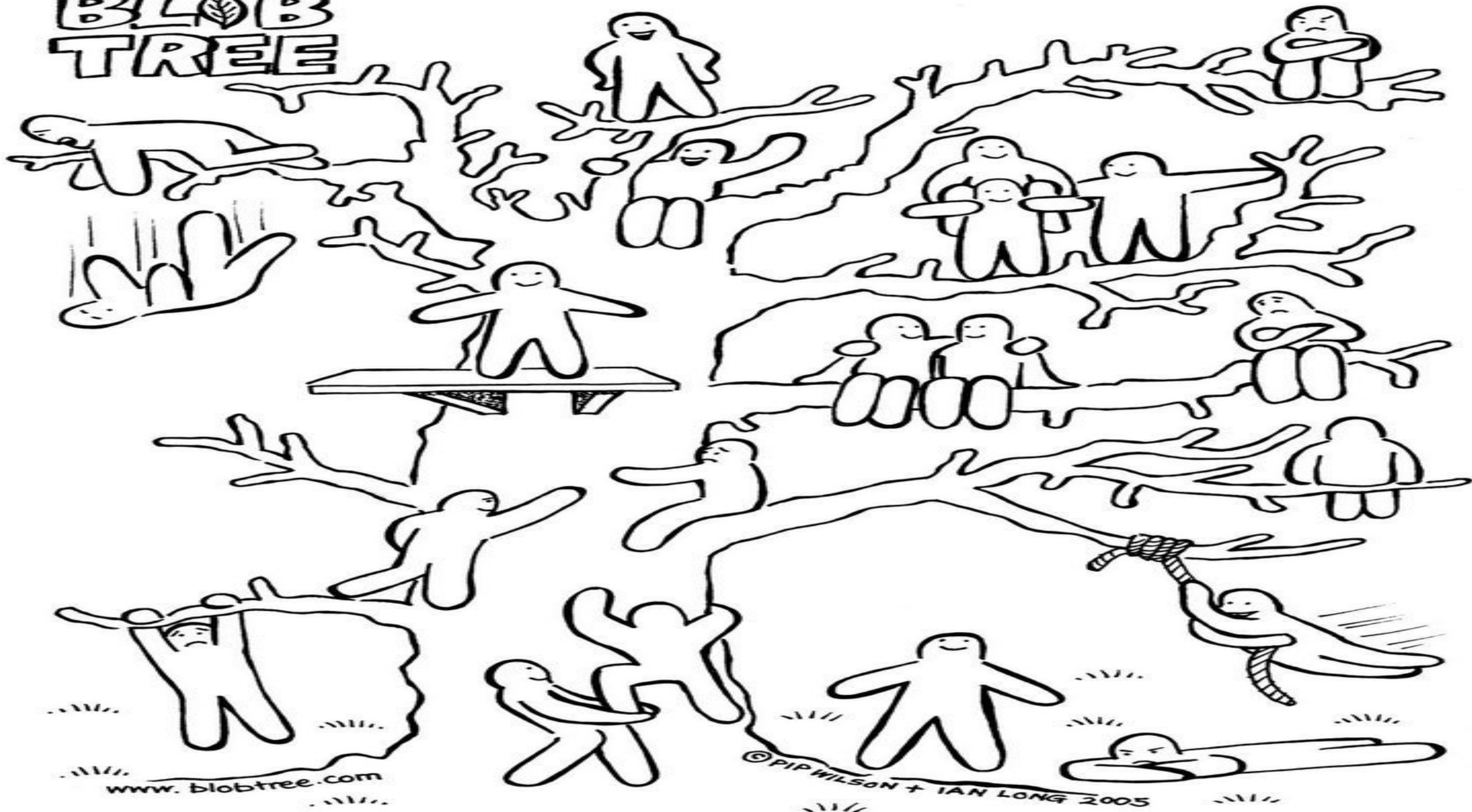
ο **κοινωνικός θεσμός** **συνίσταται** από ένα σύστημα θέσεων & **αποσκοπεί** στην εκπλήρωση μιας βασικής λειτουργίας της κοινωνίας

ταύτιση θεσμού & φορέα κοινωνικοποίησης

Κοινωνικός ρόλος → πλέγμα των ρυθμίσεων που καθορίζουν **πως θα ασκήσει τη θέση**

τα άτομα δεν «ερμηνεύουν» κατά τον ίδιο τρόπο τους κοινωνικούς ρόλους → **ταυτίζονται, διαφοροποιούνται, αποκλίνουν**

BLOB TREE

Η έννοια του εαυτού

Ποιος/α είμαι;

Κατά τον Zurcher (1977), ο εαυτός θα μπορούσε να ταξινομηθεί σε τέσσερις μεγάλες κατηγορίες:

- a) τον **βιολογικό εαυτό** → όπου περιλαμβάνει φυσικά χαρακτηριστικά (πχ είμαι ψηλή, είμαι καστανός, κτλ)
- b) τον **κοινωνικό εαυτό** → όπου περιλαμβάνει μία συγκεκριμένη κοινωνική θέση (πχ είμαι ελληνίδα, είμαι φοιτητής, είμαι γιος, κτλ)
- c) τον **ψυχολογικό εαυτό** → όπου τα χαρακτηριστικά νοηματοδοτούνται αποκλειστικά από την κοινωνική υπόσταση του ατόμου, ωστόσο, δεν ταυτίζονται με μία συγκεκριμένη κοινωνική θέση (πχ είμαι δημοκρατικός άνθρωπος, είναι ενδιαφέρουσα, κτλ)
- d) τον **καθολικό εαυτό** → όπου περιλαμβάνει παγκόσμια χαρακτηριστικά, τα οποία είναι κοινά για όλα τα άτομα (πχ είμαι άνθρωπος)

Στο άτομο συνυπάρχουν και οι τέσσερις 'εαυτοί' και κάθε φορά εξαρτώνται από το κοινωνικό και συμφραστικό πλαίσιο στο οποίο το άτομο συναντάται → πάντα συναντάται η κοινωνική διάσταση, ακόμα και αν δεν είναι εμφανής

Αντίληψη του εαυτού

Αυτογνωσία (είμαι) → κάθε σχετικά αντικειμενική γνώση που αφορά στις διάφορες όψεις της προσωπικότητας [π.χ. ρόλοι (φύλο, απασχόληση) & χαρακτηριστικά (ψηλός, έξυπνος)] – **αντίληψη & γνώση**

Αυτοαντίληψη ή αυτό-περιγραφή (αυτό που είμαι σημαίνει...) → ο τρόπος που ερμηνεύονται όσα γνωρίζει κανείς για τον εαυτό του, το νόημα, η σημασία, οι διαστάσεις που δίνει, το πώς αντιλαμβάνεται ό,τι ξέρει για τον εαυτό του – **υποκειμενικές ερμηνείες / αξιολογήσεις** (π.χ. καλός, άσχημος, εργατικός) & **συναίσθημα**

- **ατομική αντίληψη** → χαρακτηριστικά αμιγώς προσωπικά
- **κοινωνική αντίληψη** → χαρακτηριστικά που υποδηλώνουν κοινωνικές διαστάσεις της ταυτότητας

Αυτοεικόνα (η εικόνα που έχω για τον εαυτό μου είναι...) → το πώς βλέπω συνολικά τον εαυτό μου σε σχέση με τους άλλους, πώς ορίζω γενικά την προσωπικότητά μου, σύνθεση **αυτογνωσίας & αυτοαντίληψης**

Αυτοεκτίμηση ή αυτό-αξιολόγηση (εκτιμώ αυτό που είμαι και την αξία μου) → ο βαθμός στον οποίο αποδέχομαι τον εαυτό μου και επιδοκιμάζω την προσωπική μου αξία, η αξιολογική θέση της αυτό-αντίληψης, η γενικότερη στάση μου απέναντι στην αξία μου ως ξεχωριστό πρόσωπο μέσα στην κοινωνία

Αυτοπεποίθηση (μπορώ να κάνω) → η πίστη στις ικανότητες μου, η πίστη ότι μπορώ να τα καταφέρω

Παράδειγμα

Μία έφηβη σκέφτεται..

«Ξέρω ότι έχω ακμή και είμαι εύσωμη (xxxx), πράγμα που σημαίνει ότι είμαι δεν είμαι όμορφη (xxxxx) και ότι γενικά ως άνθρωπος δεν είμαι επιθυμητή και αποδεκτή από τους άλλους (xxxx). Δεν αξίζω τίποτα, είμαι μια μετριότητα (xxxx) και ποτέ δεν θα μπορέσω να καταφέρω να αλλάξω κάτι στη ζωή μου (xxxxx).

Παράδειγμα

Μία έφηβη σκέφτεται..

*«Ξέρω ότι έχω ακμή και είμαι εύσωμη (**αυτογνωσία**), πράγμα που σημαίνει ότι είμαι δεν είμαι όμορφη (**αυτό-αντίληψη**) και ότι γενικά ως άνθρωπος δεν είμαι επιθυμητή και αποδεκτή από τους άλλους (**αυτό-εικόνα**). Δεν αξίζω τίποτα, είμαι μια μετριότητα (**αυτό-εκτίμηση**) και ποτέ δεν θα μπορέσω να καταφέρω να αλλάξω κάτι στη ζωή μου (**αυτοπεποίθηση**).*

Η έννοια της (κοινωνικής) ταυτότητας

Η **ταυτότητα** του ατόμου → ο όρος ‘ταυτότητα’ αναφέρεται σε ένα σύνολο αξιών, πεπιοθήσεων και συναισθημάτων που αφορούν το ίδιο το άτομο. Η συνοχή μεταξύ των εμπειριών, ιδεών, αξιών και πεπιοθήσεων του ίδιου του ατόμου διασφαλίζεται μέσω αυτής (Δραγώνα, 2003) → *η αυτό-εικόνα του, η αντίληψη που έχει για τον εαυτό του*

Η στάση του ατόμου απέναντι στον εαυτό τους, το πως τον αντιλαμβάνεται, καθώς και ο τρόπος που τον αξιολογεί οδηγεί στην **αυτοεκτίμηση**.

κοινωνική ταυτότητα → ‘η γνώση του ατόμου ότι είναι μέλος μίας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας (ή ομάδων)’ με την αναφορά ότι η εν λόγω η γνώση ‘συνοδεύεται από την συναισθηματική και αξιολογική σημασία αυτής της υπαγωγής’ (Taifel, 1981)

Η **αυτοεκτίμηση** αποτελεί ισχυρό κίνητρο τόσο για την ατομική όσο και για την κοινωνική ταυτότητα, καθώς ενεργοποιεί την κοινωνική συμπεριφορά του ατόμου προκειμένου να εκφράζεται και να αξιολογεί θετικά την υπαγωγή του στην όποια ομάδα και κοινωνική κατηγορία → *δεν υπάρχει ‘προσωπική’ ταυτότητα που να μην είναι κοινωνική*

Η θεωρία της (κοινωνικής) ταυτότητας

Η Θεωρία της **Κοινωνικής Ταυτότητας** τονίζει την ανάγκη των ανθρώπων να βρίσκονται μέσα σε ομάδες που θα τους εξασφαλίζουν **θετική κοινωνική ταυτότητα** → το άτομο νιώθει ότι **ανήκει** σε μια ομάδα στην οποία 'μοιάζει' τα υπόλοιπα μέλη της

Η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας υποστηρίζει ότι υπάρχει μια διαφορά μεταξύ του **εαυτού ως ατόμου (ατομική ταυτότητα)** και του εαυτού ως μέλους **μιας ομάδας (κοινωνική ταυτότητα)**.

Όταν είναι εμφανής η κοινωνική ταυτότητα είναι περισσότερο πιθανή η εκδήλωση ομαδικών συμπεριφορών αφενός διότι οι άνθρωποι αποδέχονται την ιδιότητα του μέλους της ομάδας ως κομμάτι του εαυτού τους και ορίζουν τον εαυτό τους βάσει αυτής της ιδιότητας, και αφετέρου διότι αυτές οι ταυτότητες είναι κοινές.

Η ψυχολογική δομή που εγκαθιδρύει τους δεσμούς μεταξύ του ατόμου και της ομάδας και επιτρέπει τις διομαδικές συμπεριφορές είναι η κοινωνική ταυτότητα: «το κομμάτι του εαυτού που απορρέει από τη γνώση του ατόμου ότι αποτελεί μέλος μιας κοινωνικής ομάδας (ή ομάδων μαζί με την αξία και τη συναισθηματική σημασία που αποδίδονται σε αυτή την ιδιότητα του ανήκειν» (Tajfel 1981:255).

Η θεωρία της (κοινωνικής) ταυτότητας

διομαδικές σχέσεις (τι συμβαίνει στο άτομο μόλις βρεθεί στην ομάδα) → 2 είδη συμπεριφοράς:

- **διαπροσωπική συμπεριφορά** → ανάλογα με την ιδιοσυγκρασία του δημιουργεί σχέσεις/φιλίες, κτλ
- **δι-ομαδική συμπεριφορά** → όπου το άτομο λειτουργεί ως μέλος της ομάδας

Η υπαγωγή σε οποιαδήποτε κοινωνική ομάδα μπορεί να αποβεί θετική για την κοινωνική ταυτότητα μόνο διαμέσου της κοινωνικής σύγκρισης που αξιολογεί την έσω-ομάδα σε σχέση με την αντίστοιχη έξω-ομάδα.

Που οφείλεται η δι-ομαδική σύγκρουση; Συνδέεται αποκλειστικά με την έλλειψη πόρων;

Πείραμα του Taifel

Η θεωρία της (κοινωνικής) ταυτότητας

Πείραμα του Taifel

Στους/ις συμμετέχοντες/ουσες στο πείραμα δόθηκε η οδηγία πως συμμετείχαν σε μια μελέτη για τη λήψη αποφάσεων. Αφού συμπλήρωσαν ένα τεστ το οποίο υποτίθεται πως μετρά τις αισθητικές τους προτιμήσεις χωρίστηκαν σε δύο ομάδες: την ομάδα Klee και την ομάδα Kandinsky. Στην πραγματικότητα η κατάταξη έγινε με τυχαίο τρόπο. Οι συμμετέχοντες/ουσες γνώριζαν σε ποια ομάδα ανήκαν ενώ για τους άλλους γνώριζαν μόνο έναν κωδικό αριθμό και την ομάδα στην οποία ανήκαν.

Ζητήθηκε από καθέναν/μια από τους/ις συμμετέχοντες/ουσες στο πείραμα να μοιράσουν βαθμούς σε ζεύγη άλλων συμμετεχόντων. Το ένα μέλος του ζεύγους ανήκε στην ίδια ομάδα με τον ερωτώμενο και το άλλο στην άλλη ομάδα. Για τη βαθμολόγηση οι συμμετέχοντες έπρεπε να διαλέξουν ένα ζεύγος αριθμών από πίνακες που είχαν ετοιμάσει οι ερευνητές.

Το πιο λογικό θα ήταν να περιμένουμε πως οι βαθμοί θα μοιραστούν εξίσου στα μέλη των δύο ομάδων. Παρόλα αυτά τα αποτελέσματα έδειξαν πως οι συμμετέχοντες είχαν την τάση να δίνουν περισσότερους βαθμούς στην ομάδα τους από ότι στα μέλη της άλλης ομάδας, έδειχναν δηλαδή εύνοια στα μέλη της ομάδας τους. Τα πειράματα αυτά έδειξαν πως μια απλή κατηγοριοποίηση, ακόμη κι αν στηρίζεται σε ένα αυθαίρετο και χωρίς σημασία κριτήριο, είναι ικανή να προκαλέσει διάκριση.

Η θεωρία της (κοινωνικής) ταυτότητας

Πείραμα του Taifel – συμπεράσματα:

- ευνόησαν τα μέλη της εσω-ομάδας σε σύγκριση με τα μέλη της εξω-ομάδας
- ανταγωνιστική συμπεριφορά → ‘μείωναν’ το κέρδος της εξω-ομάδας, χωρίς να κερδίζει η εσω-ομάδα
- παρόλο που η ομάδα δεν είχε κάποια πραγματική υπόσταση, τα μέλη της λειτούργησαν ως ομάδα

Η θεωρία της (κοινωνικής) ταυτότητας (δι-ομαδικές σχέσεις)

τρεις γνωστικές διεργασίες:

- **κοινωνική κατηγοριοποίηση** → η διαδικασία με την οποία οργανώνουμε τα άτομα σε **κοινωνικές ομάδες** ώστε να κατανοήσουμε τον κοινωνικό κόσμο γύρω μας. Μέσα από αυτή τη διαδικασία έχουμε τη δυνατότητα να ορίσουμε *που ανήκουμε εμείς και που ανήκουν οι άλλοι*. Συνήθως, ορίζουμε τους ανθρώπους σύμφωνα με τις κοινωνικές κατηγορίες στις οποίες ανήκουν παρά με βάση τα ατομικά τους χαρακτηριστικά.
- **κοινωνική ταύτιση** → ταυτοποίηση του ατόμου ως **μέλους της ομάδας**. Η κοινωνική ταύτιση οδηγεί το άτομο να **συμπεριφέρεται** με τον τρόπο που πιστεύει ότι πρέπει να συμπεριφέρονται τα άτομα αυτής της ομάδας. Το άτομο επενδύει συναισθηματικά στη συμμετοχή του στην ομάδα.
- **κοινωνική σύγκριση** → αφορά στον τρόπο που το κάθε άτομο συγκρίνει την ομάδα του με άλλες ομάδες αναφορικά με το **κύρος και την κοινωνική θέση**. Στόχος της σύγκρισης είναι το κάθε μέλος της ομάδας να νιώσει θετικά με την ομάδα στην οποία ανήκει εξασφαλίζοντας υψηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης.

Η θεωρία της (κοινωνικής) ταυτότητας (δι-ομαδικές σχέσεις)

Ένα άτομο παραμένει σε μια ομάδα εφόσον του εξασφαλίζει η υπαγωγή του σ' αυτήν μια **θετική κοινωνική ταυτότητα**.

Σε περίπτωση που το άτομο δεν είναι ευχαριστημένο με την ομάδα στην οποία βρίσκεται υπάρχουν τρεις στρατηγικές που μπορεί να επιλέξει:

- **ατομική κινητικότητα** → όταν το άτομο δεν νιώθει καλά στην ομάδα του μπορεί να προσπαθήσει να φύγει από αυτή την ομάδα και να μπει σε μια ανώτερη ομάδα
- **κοινωνική δημιουργικότητα** → το άτομο μπορεί να βελτιώσει την κοινωνική θέση της υπάρχουσας ομάδας προσαρμόζοντας κάποιο στοιχείο της σύγκρισης μεταξύ των ομάδων. Το άτομο μπορεί να επιλέξει μια άλλη ομάδα σύγκρισης, δηλαδή να εγκαταλείψει την ομάδα σύγκρισης και να βρει μια άλλη, μπορεί να βρει νέες διαστάσεις σύγκρισης ή να επαναπροσδιορίσει την αξία των διαστάσεων της σύγκρισης.
- **κοινωνικός ανταγωνισμός** → το άτομο προσπαθεί να βελτιώσει συλλογικά την κοινωνική θέση της ομάδας

Εκπαίδευση & ταυτότητα

Η ταυτότητα του ατόμου διαμορφώνεται από τον ίδιο σταδιακά, κατά τη διάρκεια της ζωής του, μέσα από την κοινωνικοποίηση και την επαφή του με άλλα άτομα → το **σχολείο** αποτελεί την 1^η ‘μεγάλη’ & δομημένη ομάδα στην οποία εντάσσεται

Κατασκευάζει δηλαδή μία **εικόνα για τον εαυτό του** και **υιοθετεί ένα σύνολο πεποιθήσεων και αξιών**, το οποίο του επιτρέπει να επιλέξει τις πράξεις του, καθώς και τις κοινωνικές του συναλλαγές. Μέσα ωστόσο από την κοινωνικοποίηση του έχει ανάγκη να βρει ομοιότητες της δικής του ταυτότητας και σε άλλα άτομα, προκειμένου να αυτο-προσδιοριστεί ως μέλος μίας ομάδας και να μη νιώθει μόνος. **Η εν λόγω ανάγκη για συμπερίληψη γεννά αυτομάτως την έννοια της ομοιότητας και συγχρόνως της ετερότητας.**

Στον χώρο της εκπαίδευσης, **η ανάγκη για διατήρηση της έννοιας της ταυτότητας του/της** κάθε εκπαιδευόμενου/ης/μαθητή/ριας και κατ’ επέκταση, της ομάδας την οποία εκπροσωπεί, είναι ιδιαίτερα σημαντική.

Εκπαίδευση & ταυτότητα

Ο/Η εκπαιδευόμενος/η έχει ανάγκη να εισέλθει στην εκπαιδευτική διαδικασία διατηρώντας ανέπαφη την ταυτότητά του/ης και λαμβάνοντας τον απαιτούμενο σεβασμό και την αποδοχή για όλα όσα η εν λόγω ταυτότητα επιφέρει. Σε αντίθετη περίπτωση, η έλλειψη σεβασμού προς την ταυτότητά του/ης θα μπορούσε να **αποτελέσει εμπόδιο** για τον/ην ίδιο/α ως προς την συμμετοχή του/ης σε αυτή.

Η ανασφάλεια, επίσης, η οποία συχνά γεννάται στον/ην ενήλικο/η εκπαιδευόμενο/η κατά την επιστροφή του/ης στην εκπαίδευση ως αποτέλεσμα της μακρόχρονης απόστασης από αυτή, καλλιεργεί ακόμα πιο έντονη την ανάγκη του στο χώρο του σχολείου να αναζητήσει **στοιχεία ομοιότητας** με τους/ις υπόλοιπους/ες συνεκπαιδευόμενους/ες του/ης και να νιώσει ενεργό μέλος μίας ομάδας, τα μέλη της οποίας μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά και στόχους → **θεσμός ομάδας**

Τα μέλη κάθε ομάδας αλληλοεπιδρούν και επηρεάζονται μεταξύ τους, με αποτέλεσμα να αναπτύσσεται στο εσωτερικό της μία 'δυναμική', η οποία περιλαμβάνει κανόνες, σχέσεις, ρόλους και επιρροές και η οποία οδηγεί στη μοναδικότητα της κάθε ομάδας.

Εκπαίδευση & ταυτότητα

Στην καρδιά όλων των διακρίσεων κρύβεται η ανάγκη μας να **νοηματοδοτήσουμε τη διαφορά μας από τον «άλλο»**, κρύβονται οι διεργασίες μέσα από τις οποίες κατασκευάζονται οι ομάδες και οι διάφορες εκδοχές ανάμεσα στο **«εμείς» και «οι άλλοι»**. Τα στερεότυπα κρύβονται πίσω από συμπεριφορές ποικίλες οι οποίες κυμαίνονται από το «αθώο» σεξιστικό ανέκδοτο για τις ξανθιές έως την ακραία κατάσταση που περιγράφει ο νεολογισμός «εθνοκάθαρση» (Δραγώνα, 2007, σ. 11-12)

Στερεότυπα → ετικέτα, παγιωμένη & τυποποιημένη ιδέα. Η αποτελεσματική επαφή μας με το κοινωνικό περιβάλλον επιβάλλει την ανάγκη να κάνουμε διάφορες κατηγοριοποιήσεις προκειμένου να οργανώνουμε τη σκέψη μας και να βάλουμε σε σειρά αυτά που προσλαμβάνουμε. **Τα στερεότυπα είναι ουσιαστικά μια μορφή κατηγοριοποίησης και γενίκευσης που γίνεται ανάμεσα στους ανθρώπους**. Πρόκειται για «μια εικόνα στο κεφάλι μας» μια γενίκευση που κατασκευάζουμε και την αποδίδουμε σε όλα τα μέλη μιας ανθρώπινης ομάδας.

Προκαταλήψεις → Οι προκαταλήψεις αποτελούν μια ειδική κατηγορία στερεοτύπων. Πρόκειται για στάσεις απέναντι σε διάφορες κοινωνικές ομάδες, οι οποίες χαρακτηρίζονται από έναν ιδιαίτερα αρνητικό συναισθηματικό τόνο και μια εχθρική, επιθετική διάθεση.

Τα στερεότυπα δεν είναι υποχρεωτικά αρνητικές γενικεύσεις, μπορεί να είναι και θετικές. Οι προκαταλήψεις είναι αρνητικά και υποτιμητικά στερεότυπα (Δραγώνα, 2007).

Εκπαίδευση & ταυτότητα

Μισαλλοδοξία: εχθρότητα και συνεπώς έλλειψη ανοχής για κάθε αντίθετη άποψη, θεωρία και ιδίως ιδεολογία → θρησκευτική / εθνική / πολιτική

Άμεσες & έμμεσες διακρίσεις → *Δύσκολο πράγμα να αποδεχθεί κανείς τον διαφορετικό, αφού πρέπει πρώτα, να αμφισβητήσει τον εαυτό του.*

Ρατσισμός είναι ένα πλέγμα αντιλήψεων, στάσεων συμπεριφορών και θεσμικών δομών που εξαναγκάζει ορισμένους ανθρώπους σε υποτελή διαβίωση, κι αυτό μόνο και μόνο επειδή ανήκουν σε μια διακριτή ομάδα ανθρώπων (Τσιάκαλος, 2011, σ. 75).

- Φυλετικός ρατσισμός (χρώμα δέρματος, φυλή)
- Εθνικός ρατσισμός (καταγωγή)
- Θρησκευτικός ρατσισμός
- Κοινωνικό-οικονομικός ρατσισμός
- Πολιτικός ρατσισμός
- Πολιτισμικός ρατσισμός (δυτικός κόσμος ανώτερος σε σύγκριση με τον Τρίτο Κόσμο)

Ως **ρητορική μίσους** ορίζεται κάθε πρόταση, που έχει στόχο να πλήξει, να υποβαθμίσει ή να ταπεινώσει ένα πρόσωπο ή μια ομάδα προσώπων για λόγους που προκαθορίζονται βιολογικά ή κοινωνικά, είναι δηλαδή πέρα από τον έλεγχο ή την επιλογή των προσώπων αυτών.

Η εκπαίδευση του 21^{ου} αιώνα

Νέα **‘Κουλτούρα Μάθησης’** → i. δια βίου διαδικασία, ii. ολιστική προσέγγιση όσον αφορά την σχολική κοινότητα (μαθητές/ριες, εκπαιδευτικοί, γονείς, μη διδακτικό προσωπικό, μέλη της τοπικής κοινότητας)

Στόχοι:

- εξανθρωπισμό της τεχνολογίας
- εξασφάλιση βιώσιμης ανάπτυξης & παγκόσμιας ειρήνης
- καλλιέργεια κλίματος διαρκούς εκπαίδευσης & ομαδο-συνεργατικής προσέγγισης

